

Polskie portale informacyjne o muzułmańskich kobietach w obliczu zwiększonego zainteresowania konwersją na islam

Abstrakt

Artykuł koncentruje się na sposobie w jaki przedstawiane są muzułmańskie kobiety w Internecie, w szczególności na portalach informacyjnych. Zainteresowanie islamem stale rośnie, co widoczne jest szczególnie w mediach. Sporo Polek decyduje się na konwersję na islam. Powodem jest między innymi poszukiwanie nowej drogi życiowej, a także znajomość z innymi wyznawcami islamu. W artykule skoncentrowano się na analizie informacji o muzułmańskich kobietach, jakie pojawiają się na portalach informacyjnych. Nie dotyczą one tylko konwertytek ale wszystkich wyznawczyń islamu. Wzięty pod uwagę został okres od października 2017 do marca 2018 roku. Jest to stosunkowo krótki okres czasu, co można traktować jako punkt wyjścia do dalszych, bardziej rozbudowanych badań w przyszłości. Ostatnie lata to okres wzmożonego napływu wyznawców islamu do państw europejskich, szczególnie Europy Zachodniej. Ze względu na fakt, że liczba muzułmanów w Europie stale rośnie jest to jak najbardziej aktualny i wart uwagi temat.

Słowa kluczowe: islam, kobiety, religia, Internet, Polska

Key words: islam, women, religion, Internet, Poland

Wprowadzenie

Internet jest miejscem z ogromną ilością informacji. Każdego miesiąca miliony internautów przegląda portale informacyjne, które publikują wiadomości z całego świata. Również polscy internauci z zainteresowaniem przeglądają krajowe portale informacyjne. Znajdują tam wiele treści związanych z islamem, o którym w dzisiejszych czasach sporo się mówi. W sieci opisuje się działania grup terrorystycznych, problem z uchodźcami, a także sytuację muzułmańskich kobiet. Głównym celem niniejszego artykułu jest przedstawienie sposobu opisywania kobiet wyznających islam przez krajowe portale informacyjne, które są każdego dnia odwiedzane przez miliony użytkowników.

Przeładowując zasoby Internetu możemy natrafić również na blogi i fora prowadzone przez kobiety, które wyznają islam. Coraz więcej konwertytek wypowiada się publicznie na temat zmiany jaka zaszła w ich życiu. Sposób prezentowania w portalach informacyjnych kobiet wyznających islam niewątpliwie ma wpływ na ich postrzeganie. Wszelkiego rodzaju media, w tym również internetowe portale informacyjne mogą pomóc w zwiększeniu tolerancji do wyznawców islamu, jak również doprowadzić do jeszcze większej ich dyskryminacji (Bertram, Puchejda, Wigura 2017: 9). Ze względu na fakt, że liczba muzułmanów w Europie stale rośnie, temat ten wydaje się być wart uwagi. Wiele osób nie zdaje sobie sprawy z tego jak wielu muzułmanów mieszka w naszym kraju. Duży wpływ na to ma fakt, że oficjalne dane dotyczące wyznań religijnych w Polsce praktycznie wyznawców islamu nie zauważają.

Liczba muzułmanów w Polsce

Według oficjalnych statystyk wyznawców islamu jest w naszym kraju stosunkowo niewielu. Dane opracowane i przedstawione w 2016 roku przez Główny Urząd Statystyczny wskazują na niewielką liczbę muzułmanów, około 5000 osób (Wyznania religijne w Polsce 2012-2014, 2016: 142-148). Odwiedzając jednak stronę jednego z muzułmańskich zgromadzeń, możemy natrafić na dane mówiące o liczbie około 40-60 tysięcy wyznawców islamu mieszkających w naszym kraju (<http://abia.pl/o-nas.html> (aktywne dnia 01.06.2018r). Pew Research Center w 2016 roku przedstawił dane mówiące o tym, że w Polsce liczba muzułmanów to około 0,1

proc. w stosunku do liczby ludności, czyli około 38 tysięcy osób (<http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/> (aktywne dnia 01.06.2018r). Możemy zauważyć, że istnieje spora różnica pomiędzy oficjalnymi danymi pozyskanymi z GUS a tymi, które pochodzą z innych źródeł. Tak naprawdę oszacowanie liczby muzułmanów w naszym kraju jest bardzo trudne, ponieważ wielu z nich nie przyznaje się publicznie do wyznawanej wiary. Trzeba również brać pod uwagę osoby, które do Polski przyjeżdżają. Niektórzy zostają u nas na dłużej, osiedlają się. Warto więc zwrócić uwagę na przybyszów pochodzących choćby z takich państw jak m.in. Syria, Iran, Irak, Afganistan, Turcja czy Pakistan. Każdego roku wielu obywateli tych państw przekracza granicę naszego kraju. Nie pytamy tych osób o wyznawaną wiarę ale można przypuszczać, że wielu z nich to wyznawcy islamu. Według *Biuletynu Statystycznego Straży Granicznej za 2017 rok*, cudzoziemcy z wymienionych wcześniej państw, którzy ubiegali się o udzielenie ochrony międzynarodowej w RP w 2017 roku, to w sumie 198 osób. Jest to jednak naprawdę niewielka ilość w porównaniu do liczby cudzoziemców pochodzących z tych państw, którzy wjechali do Polski w tym czasie. Było to ponad 46 tys. osób (*Biuletyn Statystyczny Straży Granicznej za 2017r. 2018: 2-9*). Można podejrzewać, że jakaś część z nich pozostała w Polsce. Trzeba liczyć się również z tym, że pewna grupa osób zapewne przybyła do Polski w sposób nielegalny. W samym tylko roku 2017 za nielegalny pobyt zatrzymanych zostało w sumie 251 osób. Pochodziły one z Pakistanu, Turcji, Iranu, Iraku, Syrii, Afganistanu (tamże, 25).

Tabela nr 1. Cudzoziemcy pochodzący z wybranych państw według danych Straży Granicznej w 2017 roku

Państwo	Ubiegający się o ochronę międzynarodową w RP	Cudzoziemcy, którzy wjechali do Polski	Zatrzymani za nielegalny pobyt
Afganistan	24	brak danych	6
Irak	38	2 086	26
Iran	15	2 528	29
Pakistan	29	2 572	54
Syria	39	1 638	11
Turcja	53	37 325	125
SUMA	198	46 149	251

Źródło: opracowanie własne na podstawie – *Biuletyn Statystyczny Straży Granicznej za 2017 rok*

Podsumowując nie jesteśmy w stanie wskazać dokładnej liczby wyznawców islamu w Polsce. Można jednak szacować, że jest ich znacznie więcej, niż wskazują na to dane z Głównego Urzędu Statystycznego. O ile możemy w jakiś sposób domniemywać jaka jest ogólna liczba muzułmanów, to niestety nie mamy możliwości podziału ich na płeć. Przeglądając tylko polskojęzyczne zasoby Internetu możemy dojść do wniosku, że muzułmańskich kobiet w Polsce jest całkiem sporo¹.

Zainteresowanie islamem w Polsce a dostęp do Internetu

Szczegółowych i oficjalnych danych dotyczących konwersji na islam w Polsce niestety nie ma. Według różnych szacunków liczba konwersji na islam nie przekracza kilkudziesięciu rocznie. Nie są to jednak dane oficjalnie potwierdzone. Wiadomo natomiast, że po zamachach z 11 września 2001 roku zainteresowanie konwersją na islam wzrosło (Skarżyńska 2013: 6).

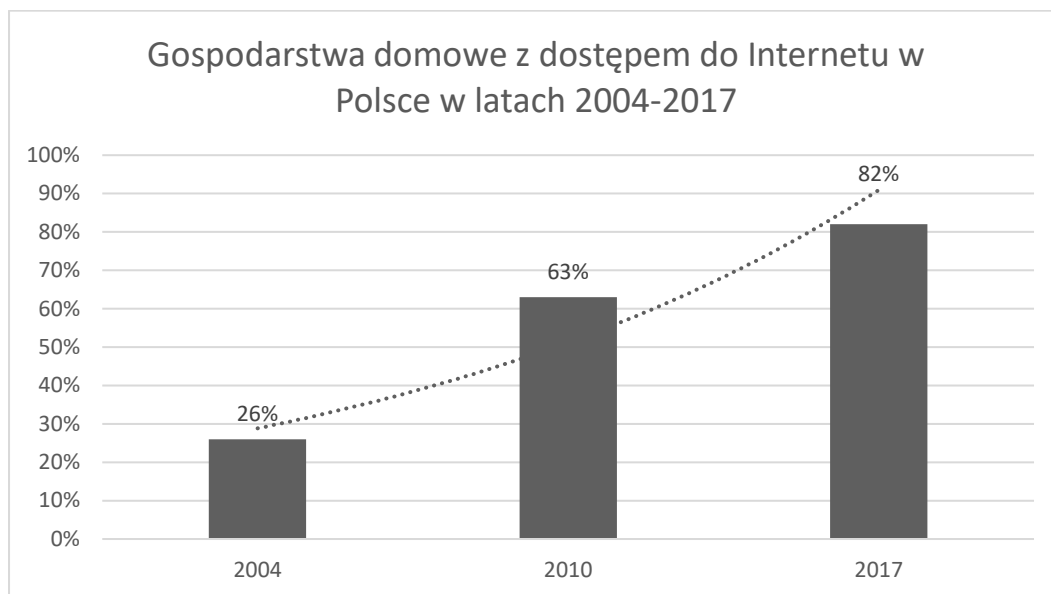
Warto wziąć pod uwagę fakt, że w dzisiejszych czasach dostęp do Internetu daje nam ogromny dostęp do wiedzy. Również islam dzięki dostępowi do globalnej sieci internetowej staje się w naszym kraju popularniejszy. Można przypuszczać, że dawniej nie mówiło się wiele na temat konwersji, islamu, muzułmańskich kobiet, ponieważ media nie zauważały potrzeby odnoszenia się do tej religii i jej wyznawców. Rok 2001 jest uznawany za początek zwiększonego zainteresowania islamem. Zwróćmy jednak uwagę na fakt, że właśnie w okolicach 2001 roku Internet w naszym kraju stawał się coraz popularniejszy, powszechniejszy.

Według danych z GUS, w roku 2004 tylko 26 proc. gospodarstw domowych miało dostęp do Internetu (Społeczeństwo Informacyjne w Polsce 2008: 118). Był to okres, gdy na temat islamu, zamachów terrorystycznych o podłożu religijnym mówiło się coraz więcej. Nic więc dziwnego, że właśnie na przełomie wieku zainteresowanie zaczęło rosnąć. W roku 2010 dostęp do sieci miało 63 proc. gospodarstw domowych

¹ Więcej na ten temat w podrozdziale „Muzułmańska kobieta w Internecie – działalność online”.

(http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/23/SE_2016_Tables_Graphs_internet_use_30_01_2017.xlsx aktywne dnia 01.06.2018r), a w 2017 już 82 proc. w tym 78 proc. posiada dostęp do Internetu szerokopasmowego (Jak korzystamy z Internetu? 2018). Wzrost gospodarstw domowych, które posiadają dostęp do Internetu został przedstawiony na wykresie nr 1.

Wykres nr 1. Gospodarstwa domowe z dostępem do Internetu w Polsce

Źródło: opracowanie własne na podstawie – *Główny Urząd Statystyczny, Społeczeństwo Informacyjne w Polsce; Jak korzystamy z Internetu?*; http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/23/SE_2016_Tables_Graphs_internet_use_30_01_2017.xlsx (aktywne dnia 01.06.2018r).

Wzrost zainteresowania islamem w Polsce może być spowodowany rozwojem sieci internetowej w naszym kraju. To właśnie tutaj powinniśmy wypatrywać powodów zwiększonego zainteresowania, co w rezultacie przekładać może się również na zwiększenie ilości konwersji na islam.

Wizerunek muzułmanek w sieci – portale informacyjne

Jak zostało przedstawione to w poprzednim podrozdziale, rozpowszechnienie dostępu do Internetu niewątpliwie miało wpływ na zwiększenie zainteresowania islamem. Polacy często korzystają z Internetu, aby zdobyć różnego rodzaju informacje, również na temat muzułmanów. W 2001 roku według danych uzyskanych z *internetstats.pl* tylko 12 proc. Polaków korzystało z Internetu (Laskowska 2011: 2). Od tamtego momentu wzrost ilości osób korzystających z sieci internetowej jest stale widoczny.

Polskie portale informacyjne sporo piszą o wyznawcach islamu. W tym przypadku skupiono się jednak tylko i wyłącznie na informacjach, które dotyczyły muzułmańskich kobiet. Na temat kobiet wyznających islam pisze się różnie. Znajdziemy sporo informacji negatywnych jak te pozytywne. Analizie poddano treści pochodzące z trzech portali informacyjnych. Wzięty pod uwagę został okres od października 2017 do marca 2018 roku. Nie wszystkie z wybranych portali są typowymi portalami informacyjnymi. Ze względu na to, że oferują szereg innych usług, zdecydowano się na analizowanie tylko działów informacyjnych. Wybór padł na portale takie jak Interia.pl, Gazeta.pl oraz Tvn24.pl. Według danych z kwietnia 2018 roku wymienione portale należą do jednych z najchętniej odwiedzanych portali informacyjnych w naszym kraju (<https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/wyniki-badania-gemiuspbi-za-kwiecien-2018.html> (aktywne dnia 02.06.2018)). O wyborze tych konkretnych portali zdecydował również fakt, że umożliwiają one stosunkowo prostą formę wyszukiwania publikowanych u siebie artykułów.

Istnieje jednak spore ryzyko zniekształcenia wyników badań poprzez wybiórczy dobór informacji zamieszczanych na portalach. Z tego względu zdecydowano się na skorzystanie tylko z jednej frazy kluczowej, a jest nią „muzułmańska kobieta”. Ze wszystkich treści, które zostały wyświetlone przy wykorzystaniu tej frazy, konieczne było dokonanie selekcji informacji, które rzeczywiście dotyczyły kobiet wyznających islam. Początkowo planowano podjąć się podziału wyszukanych informacji na te o pozytywnym wydźwięku i negatywnym. Według subiektywnych odczuć badacza ponad 70 proc. treści związanych z frazą „muzułmańska kobieta” to treści o negatywnym wydźwięku. Zostało to przedstawione na wykresie nr 2. Warto jednak zwrócić uwagę

na to, że jest to tylko opinia jednej osoby. Z tego też względu zdecydowano się porzucić myśl o oparciu wyników badań tylko na subiektywnych odczuciach. W zaistniałej sytuacji przedstawione zostaną niektóre z informacji o kobietach wyznających islam obrazujące to jak postrzegamy muzułmanki. Jest to jednak punkt wyjścia do dalszych i bardziej rozbudowanych badań w przyszłości, gdzie należałoby zapytać grupę badanych osób o to, w jaki sposób odbierają konkretny artykuł opisujący kobietę wyznającą islam. W roku 2017 został opublikowany raport dotyczący negatywnego obrazu muzułmanów w polskiej prasie. Analiza dotyczyła lat 2015-2016. Wyniki badania wskazywały, że wyobrażenie na temat muzułmanów jest negatywne, a spowodowane jest to tym, że tak naprawdę utożsamiamy wszystkich wyznawców islamu z osobami, które w nielegalny sposób dostają się do Europy (Bertram, Puchejda, Wigura 2017: 14).

W przypadku informacji dotyczących tylko muzułmańskich kobiet wiele z nich jak na przykład ta na temat protestów irańskich kobiet przeciwko noszeniu chust (<https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/iran-protesty-przeciwko-chustom-policja-beda-tlumione,818438.html>) (aktywne dnia 02.06.2018r), czy dotycząca ubioru pakistańskiej noblistki (<https://tvn24bis.pl/24-godziny,140,m/bezwstydna-noblistka-w-ogniu-krytyki-za-stroj,782656.html>) (aktywne dnia 02.06.2018r), mogą zostać uznane za pozytywne z perspektywy społeczeństwa europejskiego, ale również za niepokojące, ponieważ muzułmańska kobieta przedstawiana jest jako osoba mocno ograniczana przez swoją religię.

Treści znajdujące się na wybranych portalach informacyjnych w wielu przypadkach nie odnoszą się wprost w sposób negatywny do kobiet wyznających islam. Ich ogólny wydźwięk jest jednak negatywny więc za takie zostały uznane. Przedstawia się kobiety jako osoby, które nie posiadają takiej wolności jak kobiety mieszkające w innych regionach świata. Porównuje się muzułmanki do Europejki i przedstawia ich ograniczenia, jak na przykład w przypadku prowadzenia pojazdów w Arabii Saudyjskiej (<http://www.newsweek.pl/swiat/spoleczenstwo/kobiety-w-arabii-saudyjskiej-moga-prowadzic-samochod,artykuly,397960,1.html>) (aktywne dnia 13.06.2018r). Saudyjskie kobiety również do niedawna miały zakaz oglądania zawodów sportowych. Oczywiście wpływ na to ma fakt, że w kraju tym życie publiczne reguluje wahabicka interpretacja islamu (<http://fakty.interia.pl/swiat/news-arabia-saudyjska-kobiety-beda-mogly-ogladac-mecze,nId,2458932>) (aktywne dnia 13.06.2018r). Słyszając jednak o takich

ograniczeniach większość mieszkańców naszego kraju przypisze je do wszystkich muzułmanek.

Informacje dotyczące natomiast polskich muzułmanek, to głównie wiadomości na temat ataków na tle rasistowskim. Wystarczy, że kobieta manifestuje wyznawaną wiarę poprzez noszenie chusty, a już może czuć się zagrożona, na co wskazują opisywane na portalach wydarzenia (<http://fakty.interia.pl/wielkopolskie/news-poznan-zwywal-mowiacych-po-niemiecku,nId,2454012> (aktywne dnia 13.06.2018r). Większość osób w naszym społeczeństwie nie zna żadnego wyznawcy islamu. Centrum Badań nad Uprzedzeniami wskazuje, że jest to 87,7 proc. osób dorosłych i aż 92,1 proc. młodzieży (Świdarska 2015: 3). Z tego też powodu muzułmanie są negatywnie postrzegani przez polskie społeczeństwo co potwierdziły badania CBOS opublikowane w 2015 roku. 44 proc. badanych to osoby negatywnie nastawione do muzułmanów, 33 proc. – osoby obojętne i tylko 23 proc. zadeklarowało pozytywne nastawienie (Postawy wobec islamu i muzułmanów: 3). Niewątpliwie na nasze postrzeganie ludności muzułmańskiej może mieć również wpływ problem uchodźczy. W ostatnich latach sporo muzułmanów przybyło przecież do Europy w sposób nielegalny. Niektóre kobiety oskarżane są o wspieranie Państwa Islamskiego, które zorganizowało wiele ataków terrorystycznych między innymi w Europie. Mówiło się nawet o tym, aby sprowadzać dzieci kobiet, które wyjechały walczyć po stronie terrorystów i zostały zatrzymane, bądź zginęły (<http://fakty.interia.pl/swiat/news-niemieckie-media-rzad-chce-sprowadzic-dzieci-islamistek-do-n,nId,2469007> (aktywne dnia 13.06.2018r). Informacje na ten temat również w sposób negatywny będą wpływały na podejście do tych wyznawczyń islamu, które mieszkają w naszym kraju.

Wykres nr 2. Sposób przedstawiania muzułmańskiej kobiety w portalach informacyjnych w okresie od października 2017 do marca 2018 roku.

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy treści artykułów z wybranych portali informacyjnych.

W świecie internetowego dziennikarstwa liczy się przede wszystkim to, aby artykuł przyciągał czytelników. Z tego też powodu bardzo ważny jest odpowiedni tytuł. Każdy temat można przedstawić w różny sposób (Laskowska 2011: 7). Nie od dziś jednak wiadomo, że sprzedają się przede wszystkim informacje negatywne, które wzbudzają emocje, bulwersują. Polskie portale informacyjne przedstawiają kobietę muzułmańską jako osobę zniewoloną, z wieloma ograniczeniami, a także narażoną na przykrości i niebezpieczeństwo w życiu codziennym. Na analizowanych portalach odnaleziono stosunkowo mało informacji na temat muzułmanek, które można uznać za pozytywne. Jeśli już takie znajdziemy, to nie są one jednoznaczne i pokazują znaczące różnice pomiędzy kobietą kultury zachodniej, a wyznawczynią islamu.

Sposób prezentowania wyznawczyń islamu w sieci nie przeszkadza w tworzeniu blogów, stron internetowych, które są prowadzone właśnie przez muzułmanki. Treści pojawiające się na znanych portalach informacyjnych nie zachęcają do tego, aby zdecydować się na konwersję na islam. Prezentowane są agresywne zachowania wobec muzułmańskich kobiet, z którymi zapewne wiele z nich się spotkało. W niektórych przypadkach kobiety wyznające islam biorą sprawy w swoje ręce i opisują na blogach i

forach internetowych ich codzienne życie. Korzystają również z portali społecznościowych takich jak Facebook czy Instagram. W ten sposób próbują wpłynąć na zmianę postrzegania ich przez społeczeństwo, które tak naprawdę ich nie zna.

W polskich zasobach Internetu bez problemu dotrzemy do blogów, które tworzą kobiety wyznające islam. Takie blogi to na przykład „Alejkumki²”, „Muzułmanki³” „Muslim in Lublin⁴”. W większości przypadków blogi są porzucone, od dawna nie aktualizowane. Systematyczne prowadzenie własnej strony, czy internetowego pamiętnika (bloga) jest bardzo ciężką pracą. Wiele osób po jakimś czasie to porzuca. Znacznie prościej jest udzielać się na internetowych forach tematycznych. Niekoniecznie są to fora typowo muzułmańskie. Bardzo często, szczególnie na forach o tematyce kobiecej możemy odnaleźć pytania dotyczące islamu, opinie na jego temat. Muzułmańskie kobiety również korzystają z tego typu miejsc i odpowiadają na pytania, jak i zarzuty kierowane w stronę wyznawanej przez nie religii. Kobiety wyznające islam nie są pozytywnie w naszym kraju odbierane, co potwierdzają tylko informacje jakie znajdujemy na portalach internetowych. 73 proc. treści, w których wspomina się o muzułmańskich kobietach, to treści o negatywnym wydźwięku. 27 proc. to natomiast te treści, które uznane są za pozytywne, ponieważ m.in. kobiety walczą o swoje prawa. Jeśli jednak zostałyby one poddane głębszej analizie, to wiele z nich mogłoby zostać w rzeczywistości uznanych za trudne do określenia.

Podsumowanie

Islam jest dziś tematem, którym interesuje się praktycznie cały świat. Zainteresowanie tą religią rośnie ale pod specyficznym kątem. Po analizie treści artykułów, które dotyczyły muzułmańskich kobiet można stwierdzić, że islam jest postrzegany jako zagrożenie bezpieczeństwa i właśnie w ten sposób się go przedstawia na portalach informacyjnych.

Sposób w jaki przedstawia się islam ma również wpływ na doświadczenia kobiet, które tę religię wyznają, zdecydowały się na konwersję. Tak jak już wcześniej

² <http://alejkumki.blogspot.com>

³ <http://muzułmanki.blogspot.com/>

⁴ <http://musliminlublin.blogspot.com/>

wspomniano, media mają ogromny wpływ na to, aby zwiększyć tolerancję społeczeństwa do wyznawców islamu jak i doprowadzić do ich dyskryminacji. Dzisiejszy sposób prezentacji islamu i jego wyznawców w niektórych z popularnych portali informacyjnych w naszym kraju nie przedstawia ich w jasnym i pozytywnym świetle. Również kobiety wyznające islam są w negatywny sposób przedstawiane, a informacje, które można odebrać w sposób „pozytywny” mogą zostać tak naprawdę odebrane w sposób dwuznaczny. Warto jednak zaznaczyć, że zainteresowanie islamem rośnie, choć oficjalne dane temu zaprzeczają. Wpływ na wzrost zainteresowania tą religią spowodowany jest znacznie łatwiejszym dostępem do informacji na temat islamu.

Podsumowując należy stwierdzić, że kobiet wyznające islam nie mają łatwego życia w naszym kraju. Niezależnie od tego, czy kobieta przyjechała z innego kraju, czy urodziła się w Polsce i wyznaje islam od urodzenia, czy może dokonała konwersji. Polacy nie są pozytywnie nastawieni do muzułmańskich kobiet. W wielu przypadkach spotyka je z tego powodu przykrość, są szykanowane, są ofiarami przemocy, agresji. Polskie internetowe portale informacyjne na pewno nie pomagają w tym, aby wizerunek muzułmańskich kobiet ocieplić.

Literatura

Bertram Ł., Puchejda A., Wigura K. (2017). *Negatywny obraz muzułmanów w polskiej prasie. Analiza wybranych przykładów z lat 2015-2016*. Warszawa: Obserwatorium Debaty Publicznej „Kultury Liberalnej”.

Laskowska M. (2011). *Dziennikarstwo internetowe w Polsce*. W: J. Sobczak, W. Machura (red.) *Media – czwarta władza, t3, cz. I*. Opole: Wydawnictwo Scriptorium, https://www.academia.edu/1861654/Dziennikarstwo_internetowe_w_Polsce.

Skarżyńska O. (2013). *Islam, kobieta, wspólnota. Analiza narracji polskich konwertytek*. Warszawa: Instytut Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego.

Świdowska A. (2015). *Postawy wobec mniejszości muzułmańskiej w Polsce: Raport z badań sondażowych dotyczących mowy nienawiści*. Warszawa: Centrum Badań nad Uprzedzeniami.

Główny Urząd Statystyczny. *Spoleczeństwo Informacyjne w Polsce; Jak korzystamy z Internetu?;* http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/23/SE_2016_Tables_Graphs_internet_use_30_01_2017.xlsx

Główny Urząd Statystyczny (2008). *Spoleczeństwo Informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2004-2006*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych.

Główny Urząd Statystyczny (2016). *Wyznania religijne w Polsce 2012-2014*. Warszawa: Zakład Wydawnictw Statystycznych, https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5500/5/1/1/oz_wyznania_religijne_stow_nar_i_etn_w_pol_2012-2014.pdf

Jak korzystamy z Internetu? 2017 (2018). <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/nauka-i-technika-spoleczenstwo-informacyjne/spoleczenstwo-informacyjne/jak-korzystamy-z-internetu-2017,5,8.html>

Komenda Główna Straży Granicznej (2018). *Biuletyn Straży Granicznej za 2017r.* Warszawa: Komenda Główna Straży Granicznej.

Komunikat z Badań CBOS (2015). *Postawy wobec islamu i muzułmanów*. Warszawa: Centrum Badań Opinii Społecznej.

<http://abia.pl/o-nas.html>

<http://www.pewforum.org/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>

http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/images/2/23/SE_2016_Tables_Graphs_internet_use_30_01_2017.xlsx

<https://www.gemius.pl/wszystkie-artykuly-aktualnosci/wyniki-badania-gemiuspbi-zakwiecien-2018.html>

<https://www.tvn24.pl/wiadomosci-ze-swiata,2/iran-protesty-przeciwko-chustom-policja-beda-tlumione,818438.html>

<https://tvn24bis.pl/24-godziny,140,m/bezwstydna-noblistka-w-ogniu-krytyki-za-stroj,782656.html>

<http://www.newsweek.pl/swiat/spoleczenstwo/kobiety-w-arabii-saudyjskiej-moga-prowadzic-samochod,artykuly,397960,1.html>

<http://fakty.interia.pl/swiat/news-arabia-saudyjska-kobiety-beda-mogly-ogladac-mecze,nId,2458932>

<http://fakty.interia.pl/wielkopolskie/news-poznan-zwzywal-mowiacych-poniemiecku,nId,2454012>

<http://fakty.interia.pl/swiat/news-niemieckie-media-rzad-chce-sprowadzic-dzieci-islamistek-do-n,nId,2469007>